

Az osztrák népfőiskolákról

Nincs mód egy évszázad részletes áttekintésére, de a kezdeményezők-ről nem szabad megfeledkezni. 1895-ben a bécsi egyetem professzorai „népszerű főiskolai kurzust” hirdettek, amelynek 6240 hallgatója volt. 1897-ben megnyitották az Uránia Csillagvizsgálót, amely azóta is színvonalasan szolgálja a tudományos ismeretterjesztést a Duna-Csatorna partján, a Collegium Hungaricum szomszédságában.

Az első világháború természetesen a népművelést is megtépázta. Az 1920-as évek azonban új lendületet hoztak, és a népfőiskolák előadói között olyan neveket találunk, mint Thomas Mann, Hermann Hesse, Albert Einstein és Max Planck. Az irodalom és a tudomány kiemelkedő képviselői szívesen adták át ismereteiket a széles közönségnek. De az előadók sorában olvashatunk a személyiséglelektan megalapítója, Alfréd Adler szerepléséről éppúgy, mint marxistákról és más filozófiák képviselőiről.

Az 1920–1930-as évek népfőiskolai tevékenységét természetesen befolyásolták Ausztria akkori politikai mozgalmi. A kommuniztár, a baloldali ígérekezt jelen lenni a politikai nézetek, a kultúra terjesztésének ebben a formájában is. Ausztria német megszállása hosszú évekre szűneltette a nagy hagyományú népfőiskolák nemes tevékenységét. A náci által szervezett előadások tartalmát azok részletes felsorolása nélkül is ismerjük.

Az új helyzetet Ausztria felszabadítása teremtette meg. Bécsben 1946-ban, majd a tartományokban 1947-től gyors ütemben újjáalakultak a népfőiskolák, és 1950-ben már létrejött a mozgalom országos központja, 1954-ben az anyagi kérdések rendezése is napirendre került. Az osztrák államszerződés megkötése (1955. május) új lendületet adott a népfőiskoláknak is. 1950-ben a 4000 tanfolyamnak 90 ezer résztvevője volt, a szám tíz év múlva a tanfolyamok 10 ezer fölé, illetve a hallgatók közel 220 ezerre emelkedett. 1955-ben Salzburg mellett a népfőiskolák azóta kifejlesztett módszertani központjában, annak megnyitása alkalmából már nemzetközi tanácskozt tartottak a felnőttképzésről. 1960-ban szoros együttműködést alakítottak ki a katolikus és az evangélikus egyház is a felnőttképzés terén. Önálló szervezet lett a rádió és a televízió felnőttoktatási fóruma. Emellett a tartományok, a városok és a községek számos öntevékeny szervezet működtek. Jelentős a külföldi országok kulturális intézményeinek tevékenysége is.

A felnőttek körében folytatott kulturális munka sokszínűsége az 1970-es évek elejére bizonyos koordinációs igényt hozott felszínre. Így jött létre 1972-ben az Osztrák Felnőttképzési Konferenciája (Konferenz der Erwachsenenbildung Österreichs — rövidítve KEBÖ), amely valamelyes koordinációt kíván ellátni. A felsorolt résztvevő szervezetek vezetői évente váltva töltik be az elnöki funkciót a vezető fórumban, ahol határozat nem születik. A másfél évtized egyik eredménye egy periodika kiadása, amely igen sokat foglalkozik elméleti kérdésekkel, egyebek között a felnőttképzés fogalmi körülhatárolásával. A szervezet most igyekszik elkészíteni az osztrák felnőttképzés átfogó statisztikáját, ami nem látszik könnyű feladatnak.

A népfőiskolák ebben a rendszerben helyezhetők el. Feladatuk elsősorban az általános műveltség emelése, emellett azonban nem kerülük meg a szakmai kérdéseket sem. A népfőiskolák nagyfokú önállóságot élveznek tartományonként, sőt az egyes településeken. Az országos szervezet ebben a relációban elsősorban koordinál, tapasztalatcseréket szervez a tartományok között, illetve a központi költségvetés és tevékeny ségre jutó részének felhasználásában működik közre. A többszörös finanszírozásnak kisebb része a központi támogatás, amely a gazdasági helyzet miatt a korábbi 10 millió Schillingről 1987-ben 7,7 millióra csökkent. Ez kis töredéke annak a támogatásnak, amely 1985-ben mintegy 2,8 milliárd Schilling volt a

Ausztriában az iskolán kívüli képzés és ismeretterjesztés gyökerei a XIX. század második felére, a kapitalizmus ütemesebb kibontakoztatásának időszakára nyúlnak vissza. Társadalmi igény lett a munkaerő valamelyes szintű műveltsége, amelyet számukra az iskolai képzés nem, vagy nem megfelelő mértékben adott meg. Az első népképzési intézmények Alsó-Ausztriában jöttek létre az 1850–1860-as években, ahol az ipar fejlettebb volt, mint Bécsben. Különösen Krems és környéke jeleskedett a különböző társadalmi és egyházi kulturális és sportegyesületek szervezésében. Népkönyvtárak alakultak, ahol előadásokat tartottak gimnáziumi tanárok, kezdeményezések születtek a nőképzés fejlesztésére. 1868-ban megalapították a kremsi munkásképző egyesületet. Mindezek után 1885-ben megalakult a Bécs és környékét átfogó „Általános Alsó-Ausztria-i Népképzési Egyesület,” majd 1887-ben a „Bécsi Népfőiskola”. Hasonló intézmények fokozatosan jöttek létre Ausztria, majd később a Monarchia más részein is.

felnőttképzés egészére vonatkozóan, a legkülönbözőbb forrásokból, amelynek persze egy részét kapták a népfőiskolák. A tartományok között is nagyok az eltérések a népfőiskoláknak nyújtott támogatást illetően. Összességében a népfőiskolai programok költségeinek átlag kétharmadát a résztvevők fedezik, a maradék részt a különböző források. Ez a számarány fordított képet mutat, ha az NSZK felnőttképzését vizsgáljuk, ahol — a szakirodalom szerint — a költségek kétharmadát fedezik a különböző források.

Vizsgáljuk meg röviden a népfőiskolák 1980-as évekbeli munkáját és a tervezett elgondolásokat! Az osztrák demokrácia, a „szociális partnerség” — úgy gondolják — széles körű ismereteket, felelős állampolgári döntési képességet igényel. Ennek megfelelően a tematikában jelen vannak a történelmi mozgásokat bemutató elemek éppúgy, mint a mai társadalmi helyzet legfontosabb összefüggéseit vizsgáló kérdéskörök. A mai világhelyzet, a békéért érzett felelősség, a környezetvédelem, a tudományos-technikai forradalom társadalmi hatása számos régi kérdés újszerű megválaszolását igényli, amelyekkel a népfőiskolák igyekeznek foglalkozni. A társadalom korosztály szerinti összetétele — különösen a pályakezdők és a nyugdíjasok helyzete — számos kérdésre igényel választ. A népfőiskolai tanfolyamok résztvevőinek mintegy 65–70 százaléka nő, amely orientálja az egyes témák kialakítását. Különösen Bécsben figyelnek oda a rokkantak körében végzendő munka fontosságára is. Külön akció keretében foglalkoznak az érettségi nélkül egyetemen továbbtanulni szándékozók felkészítésével éppúgy, mint a szakmunkás-vizsga előkészítésének általános műveltségi elemeivel. Keresik a növekvő szabadidő kulturált eltöltésének formáit is. Az anya- és az idegen nyelv kultúrájának ápolása nem maradhat ki a témák közül. Vagyis, a népfőiskolák munkája — tartalmát tekintve — társadalmilag orientált.

Az ország gazdasági helyzete nemcsak a kultúrára fordítható anyagiakat illetően fontos, hanem a munka tartalma szempontjából is. A tematikában ennek megfelelően előtérbe kerülnek a technikai fejlődést, a csúcstechnológiák társadalmi hasznosítását szolgáló részek. A biotechnológia — összekapcsolva a környezetvédelemmel — éppúgy fellelhető a meghirdetett programok között, mint a mikroelektronika vagy a tömegkommunikáció hatása az infor-

matikara, különösen a jövő szempontjából.

Igyekeznek sokat tenni a munkaerő ismereteinek karbantartása, továbbfejlesztése érdekében — tekintettel a termelés technikai feltételeinek rohamos változására. A jövő foglalkoztatáspolitikájának ez kulcskérdése. Ausztriának is gondja a munkanélküliség, bár számarányuk alacsonyabb a nyugat-európai országok átlagánál. A munkanélküliek száma növekszik (1982-ben 105 ezer, 1985-ben 140 ezer) és ez a jövő várható tendenciája is. Közöttük elég magas a fiatalok száma, a jelzett időszakban 34 ezer, illetve 41 ezer. Egyidejűleg növekedett az üres állások száma is, 17 ezerről 22 ezerre. A munkaerőigény és a munkát keresők felkészültsége, mobilitási készsége azonban gyakran nem kerül szinkronba. A népfőiskola természetesen csak kis része a foglalkoztatáspolitikai feladatok megoldásának. Tevékenységéből két momentumot emelünk ki. Egyrészt a különböző tanfolyamokkal, képzéssel igyekeznek csökkenteni azt a pszichológiai, szomatikus károsodást, amely a munkanélkülit, különösen 8–10–12 hónap után veszélyezteti. A többi felnőttképzési szervezettel együtt ennek számos formáját igyekeznek kialakítani. Emellett a népfőiskolák — fő és mellékállásokban — igyekeznek pályakezdő munkanélkülieket alkalmazni, különösen a pedagógusok sorából. Külön is foglalkoznak a vendégmunkásokkal és azok gyermekeivel, ami azért is fontos, mert különösen az utóbbiak egy-egy területen az iskolai osztályok 20–50 százalékát is kitekzik.

Összegzőként: az osztrák népfőiskolák nagy hagyományú, megújulásra kész és törekvő intézmények, a felnőttképzés fontos részét képezik. Jövőjük tartalmát a társadalmi-gazdasági és a tudományos-kulturális-szociális fejlődés jelfői ki. Ezek mindegyikével sokoldalúan foglalkoznak, amely az előrelépés alapvető biztosítéka.

Nemzetközi kapcsolataikban nagyra értékeli a Tudományos Ismeretterjesztő Társulattal kialakított többéves együttműködést. A „Die österreichische Volkshochschule” c. folyóiratuk rendszeresen és sokoldalúan beszámol a TIT munkájáról. Törekvésüket a kapcsolatok fejlesztésére személyesen is tapasztaltam. 1985-ben TIT-delegáció tagjaként — amikor ismerkedtem a szövetség, Bécs, Linz és Salzburg tartományi munkájával — ezt éppúgy érzékeltem, mint 1987 májusában, amikor ösztöndíjas kutatás keretében egyik vizsgált témám éppen a népfőiskolák munkája volt. Wilhelm Filla, az Osztrák Népfőiskolák szövetsége főtitkára elmondása szerint a legjobb a kapcsolatuk a TIT-tel és az NSZK népfőiskolaival és ezt fejleszteni igyekeznek. A kapcsolatok fejlesztése kölcsönös érdekünk és törekvésünk.

KONCZ JÁNOS

SZÍNEK ÉS HELYEK

A régi Déem

A Délmagyar szerkesztősége sok helyen működött a lap hosszú fennállása során. Engem — a mostani mellett — a Korzó és a Kölcsey utca sarkán álló épülethez fűznek (mély intenzitású) emlékek.

Utolsóéves egyetemista voltam, amikor jószerével beszoktunk ide. (1953-ban.) Nagy Pál jegyezte akkoriban főszerkesztőként a lapot. Ő bízott bennünket, irogató fiatalokat (szépreményű költőket, hasonló novellistákat), jöjjünk csak bátran, hozzunk írást.

Hogy e sorokat írom, nevek, arcok villannak föl előttem. Elsőként Sándor Andris szepőlös-szeműeges-sápadivékony arca. Andris barátunk András Sándor névvel publikált, hogy így különbözzék az akkor már igen neves írónak számító — és épp Sztálinvárosról regényt író — Sándor Andrástól. Versei fővárosi orgánumban is napvilágot láttak. Kettőre közülük ma is jól emlékszem. Az egyikben napraforgóhoz hasonlította önmagát, azzal a különbséggel, hogy az ő enmagát forgató napjai mindvalahányan szép, fiatal lányok. S egy másik opuszra, melyet még „A GYÁSZ” napjaiban — 1953 márciusában — vetett papírra, J. V. Sz. halálakor, s amelyben, a lírikusok különben oly rokonszenves túlzásával nem kevesebbet állított, mint, hogy: nem hiszi el a Nagy Vezér, a Még Nagyobb Tanító haláláról érkezett hírt. Andris barátunk különben 1956 késő őze óta az Egyesült Államokban él. A washingtoni — egyik — egyetem tanára. Könyvet publikált — többek között — Heinrich Heineről, és változatlanul ontja a verseket (melyekből néhány azóta hazai kiadási antológiákba is eljutott).

A lap köré tömörült kis csoportba tartozott — ugyancsak szépreményű alanyi költőként — Németh Ferenc. Ma az Élet és Tudomány főszerkesztő-helyettese. Sz. Simon István a riport és a publicisztika ösvényein tört előre. Aligha hiszem, hogy akkor megfordult volna a fejében a gondolat: egyszer a DM főszerkesztői asztalánál ül majd. S végezetül: e sorok írója is a kis csapathoz tartozott. Rendre megjelenő tárcáiban a lányok mind szépek, szőkék, kék szeműek voltak. S álmában sem jutott volna eszébe, hogy mindez valaha is divatjamúlt lehet...

Ha úgy tetszik, még a személyi kultusz éveit éltük (habár a kibontakozás első jelei is fel-feltűnkedtek), mindazonáltal az akkori Délmagyarnak volt egy olyan specifikuma, amely szegről-vegről még rokonságot tartott a polgári lapesinálási attitűddel. A régi szokást Ökrös Laci barátunk gyakorolta. Igen, ő, aki egy személyben volt helyettes, olvasószerkesztő meg kulturális rovatvezető, és aki — jól fogódzkodoznak meg! — kis opuszaink megjelenését követően legkésőbb 24 órán belül cédulásként nyomott a kezünkbe. A fecnival már ügethettünk is a közeli kiadóhivatalba. (Ott trónolt, ahol most a Szegedi Szabadtéri Játékok Igazgatósága székel — a Klauzál téren.) Tíz perc sem telt belé, már kezünkben is volt a honorárium. Hatvan, nyolcvan, néha száz forint. Akkoriban óriási pénz, hisz egyötven a szimpla, kettőhetven fél kevert, egy ötös fél dock rum a „Jeges”-ben, és a Nagyhungiban tizenégy forintot kell fizetni a nagyteremben egy liter folyó (akaram mondani: kocsis) borért.

A szerkesztőségi hely különben ideális. A Korzón, a város szívében. Első emelet. Hosszú folyosó, melyből jobbról-balról — de főképp balról (ez különben topográfiai és nem ideológiai minősítés ez esetben) — aprócska szobák, afféle szerkesztőségi cellák nyílnak. Most a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat megei és szegedi szervezete birtokolja ezt az épületrészt. A jelenlegi klubterem helyén (a rádiós boltat átellenben lévő házsöglötben) állt a főszerkesztői, a helyettesi, olvasószerkesztői és még egy szoba. Előterükben szép könyvszekrény, valamint egy klubszoba, öblös fotelokkal, fotelként is, heverőként is fájtos kanapéval, neme egy „varázsszemes” világvevő rádióval, és lemezjárással. Ide akár lánnyal is beülhettünk — akkoriban a főiskolák lányok voltak a menők, már nem is tudtam, inkább csak homályosan sejtem, miért —, összebújhattunk, forró és sietős csókokat váltva a lemezfordítás rövid (a mikrobarázda még az idő méhében) szüneteiben.

Horváth Lászlóné (ma a megyei moziüzemi vállalat igazgatója) akkor még Juhász Zsuzsa néven publikált. Morvay Sanyi — valami előtünk kifürkészhetetlen okból — Rege Sándor névvel szignálta cikkei. Markovits Tibi lelkesen futkosott egyik riportalanytól a másikig, és rövidesen feltűnik majd F. Nagy Pista hórihorgas alakja is. (Egyenesen a földéaki térszögből jön, némi kacskaringóval.)

1954 őszén nagy esinadrattával ünneplik meg a Délmagyar újraindulásának évtizedes jubileumát. A Nagyhungiból — éjjel — átvonulunk a szerkesztősébe. Velünk van a drága jó bohém Szabady Pista is, a nagyszerű tenor. „Mondd meg, hogy imádom, a pesti nőket”... éneklí majd az éjszakában. Mámorosan dúdoljuk vele-utána a dallamot. Az elfogyasztott bor, és fiatalágunk egyszerre mámorosít. Hol van még 56, 57, 62, hol az új mechanizmus, a reform, a reform reformja?... Publicista, glosszairó, riporter, hirtgyűjtő, éjszakai szerkesztő még együtt dúdolja: Mondd meg, hogy imádom...

A hamutartók lassan megtelnek cigarettavéggel. A szobátérben füst gomolyog. A hamutartók mellett félbehagyott kéziratok, ceruzajavításokkal. Lassan hajnalodik.

PAPP ZOLTÁN

TÖRÖ ISTVÁN

Bizonyosság

Gyűlünk a vizek felszínén.
s akár a kérészek kivirágunk
halálunk előtt; de erre
a házra esküdtünk,
a bodzaiányérok illatára,
hittünk e hatalmas lánghan,
mely lényünket melegítette —
most örvénylő sörét habját
elszórta az este, s mi
fogadkoztunk örök anyáinkra,
hogy belenézünk az anyag
titkába, mert tessünk elég
kemény, s nem olvasztják
meg forró égőket — mienk
a törvény, értünk vannak
a szavak, mi védjük
jelenünk, megállíthatatlan
szélmalom-harcunk, de folyók
jönnek, és mélyvizek, melyen
kivirágunk, s nem dobjuk oda
az enyészeteink ifjúságunk!

ARCHIPENKO: SÁBA KIRÁLYNŐJE

